

Az MTA KRTK Regionális Kutatások Intézetének frissített középtávú stratégiája 2016–2020

2017. szeptember

I. A működés külső feltételei, belső adottságok

Az RKI a hazai regionális tudományi műhelyek között *vezető szerepet tölt be*, nemcsak méreténél fogva, hanem mert az ország különböző régióiban van jelen, értékes helyi tudással és beágyazottsággal rendelkezik, továbbá – a többi hazai regionális tudományi műhelytől eltérően – a területi kutatásokhoz nélkülözhetetlen interdiszciplináris megközelítésre képes. Közgazdászok, geográfusok, szociológusok, történészek, politológusok, jogászok, műszaki, természettudományi diplomával, és regionális tudományi fokozattal rendelkező kutatók dolgoznak együtt, matematikus, térképész, jogász szakmai támogatásával. A közösen felépített tudást, a regionális tudomány ismeretanyagát és a térszemléletet az intézet számos kutatója a felsőoktatásba is sikeresen integrálja az alapképzésben vagy doktori iskolák tagjaként. Az érintettek a szakmai utánpótlás nevelésében is jelentős szerepet játszanak. Erősségnek tekinthető az intézet *nemzetközi kapcsolatrendszere*, amely egyrészt a korábbi évtizedekben megszerzett reputációjának, másrészt a kollektíva egyre szélesebb körét érintő nemzetközi kutatási tevékenységnek és közéleti jelenlétnek köszönhető. Az RKI érdeme a határon túli magyar regionális tudományi műhelyek kiépülése és az élő szakmai kapcsolatok ápolása.

A 2020-ig terjedő évek *nehézségei* elsősorban két körülmény miatt prognosztizálhatóak. Az intézetet mintegy másfél évtizede jellemzi az akadémiai alulfinanszírozottság a KRTK-n belüli és a többi társadalomtudományi intézettel összevetve. Részben ennek köszönhetően a kutatói korösszetétel ugyan reményt ad az utánpótlásra, de „túl” fiatal ahhoz, hogy rövidtávon biztosítsa a kontinuitást a minősítésekben, tudománymetriai teljesítményben és a forrásszerzésben.

Ami a *külső körülményeket* illeti, az intézet a korábbiaknál kevésbé számíthat a szakmai tudása iránti kormányzati, önkormányzati megrendelésekre, ami a kilencvenes években kiépülését, majd működését jórészt megalapozta. Az uniós csatlakozásig a regionális politika kormányzati prioritás volt, ami a 2010-es évekre lényegében megszűnt. Mint ismeretes, az európai társadalomtudományi finanszírozási források, és a kelet-európai tudományos műhelyek iránti korábbi figyelem is csökkenően van. Ezért csak eredetiséggel és minőséggel lehet versenyben maradni.

II. Küldetés

Az intézet rendeltetése a regionális tudomány magas színvonalú művelése és hazai pozícióinak védelme. Arra törekszik, hogy a regionális tudomány, a területi kutatások

nemzetközi fő irányaihoz csatlakozzon és hozzájáruljon a hazai regionális folyamatok értelmezéséhez és a megszerzett tudás felsőoktatásba történő integrálásához. Küldetése megköveteli, hogy magas színvonalú elméleti, módszertani elemzéseket végezzen, s eredményeit a legrangosabb tudományos fórumokon tegye közzé, keresve a magyar és kelet-közép-európai sajátosságokat, ugyanakkor interdiszciplináris ténykutatásokkal hozzá kell járulnia *Közép-kelet Európa és benne Magyarország* fejlődéséhez.

Az intézet missziójának tartja a *határon túli magyar tudományos műhelyekkel* való együttműködést, a Kárpát-medence térfolyamatainak kutatását, és a határon túli magyar kutatók és szakemberek képzésében való részt vállalást.

III. Fő stratégiai célok

A Regionális Kutatások Intézetének átfogó stratégiai célját küldetésének megvalósítása, az itt folyó kutatások nemzetközi sztenderdeknek megfelelő művelése, a hazai és a határokon átvívelő tudományszervezői tevékenység, továbbá a tudományterület műhelyeivel fenntartott kapcsolatok erősítése és intézményesítése jelenti. Ehhez mennyiségi és minőségi feltételeknek kell eleget tennie: meg kell őriznie (sőt, lehetőleg növelnie) jelenlegi méretét, interdiszciplináris karakterét és hálózati kiépültségét, másrészt összhangba kell hoznia kutatási eredményeinek tartalmi és módszertani minőségét a nemzetközi és hazai tudományos elvárásokkal. Mindezek nyomán javulhat a kutatók pályázati sikeressége hazai és nemzetközi szintereken egyaránt, amely egyszerre biztosíthatja a nemzetközi beágyazódást, a publikációs fórumokon való gyakoribb megjelenést és a működés stabilizálásához szükséges addicionális források megteremtését.

1. Az alapkutatások prioritása, régi és új témakörökben

- A regionális tudomány „örök” témája marad a *területi-társadalmi egyenlőtlenségek, a periferezálódás és dinamizálódás komplex jelenségköre*. A területi folyamatok nyomon követése, leírása mellett (helyett) a gazdasági, társadalmi, kulturális, intézményi, térbeli stb. ok-okozati összefüggések feltárására és elemzésére helyezük a hangsúlyt egyre tudatosabban használva társadalomelméleti megközelítéseket és meta-narratívákat.
- A *térelmélet és a térbeli folyamatok modellezése, definiálása* felértékelődő tudományterület, az RKI megfelelő kutatói háttérrel rendelkezik ennek a kutatási profilnak a megerősítéséhez, . Az elméleti kutatások elmélyítése mellett eme kutatási irány műveléséhez szükség van a területi információk, adatok szisztematikus gyűjtésére is.
- Az intézet portfóliójában hagyományosan jelen vannak a *közpolitikai, intézményi elemzések*. A területfejlesztés, foglalkoztatás, közszolgáltatások, gazdaságfejlesztés cél-, intézmény- és eszközrendszere, és természetesen az uniós kohéziós politika kutatása nemcsak tudományos relevanciával rendelkezik, hanem hozzájárulhat a térbeli folyamatok befolyásolását célzó beavatkozások hatékonyságának növeléséhez.
- A *régiók és a településhálózat komplex kutatásában* az utóbbi időszakban a vidéki terek leszakadása volt az intézeti kutatások középpontjában, hiszen e problémakör Kelet- és Közép-Európban kiemelt relevanciával bír. A jövőben azonban szükség van a városi,

nagyvárosi térségek, az urbanizáció új jelenségei intenzívebb kutatására is, annál is inkább, mert ezen a területen az intézeti kollektíva korábbi generációjának nemzetközileg is elismert tudáskészletére lehet építeni. A hagyományos térszerkezeti témakörök mellett az utóbbi években a társadalmi tőke egyenlőtlen területi megoszlása és sajátosságai, a térbeli és társadalmi marginalizáció, a helyi fejlesztés, ez ellenállás terei, a környezettudomány és klímakutatás egyes aspektusai kerültek az érdeklődés középpontjába. A megyék, régiók, vidéki és városi terek vizsgálata mellett a kutató közösség jelentős figyelmet fordít a határtérségekre, a migráció jelenségének és következményeinek kutatására, az ország és a régió gazdasági fejlődésének ellentmondásaira és azok ágazati sajátosságaira, a kelet-közép-európai makrorégiók, különösen a Kárpát-medence regionális folyamatainak dinamikájára, azok területi fejlődésre gyakorolt hatására és geopolitikai összefüggéseire.

- Az RKI kutatóinak felkészültsége lehetővé teszi a szintézis-alkotást, az olyan, a nemzetközi tudományos porondon is nagy jelentőségű művek létrehozását, mint amilyen a kelet-közép-európai regionális folyamatokat értékelő kézikönyv (Lux-Horváth 2018). A különböző nemzedékek együttes erőfeszítése nyomán születő szintetikus művek mellett a fiatal korosztály markáns, új profillal jelentkezik, elsősorban a komplex környezettudományi irányzatok, a területi tőke, a hálózat- és a kritikai földrajzkutatás tekintetében. Ennek nyomán a geopolitika, a városökológia, a környezeti erőforrások, az energiapolitika mellett a környezeti szempontból érzékeny, speciális térségek, például a Duna a jövőben nagyobb figyelmet kaphat.

2. Az alkalmazott kutatások addicionális jelenléte

Kormányzati, önkormányzati, kisebb mértékben egyéb vállalati, intézményi megbízásból végzett alkalmazott kutatásokkal kapcsolatban meg kell jegyezni, hogy ezeknek részben feltétele, részben eredménye a kutatók térségi beágyazottsága, erős helyi kapcsolatrendszere. Szakértői feladatok vállalására továbbra is szükség lesz, nemcsak az addicionális források megszerzése érdekében, hanem azért is, mert az egyes térségek konkrét ismerete elengedhetetlen helyi tudást biztosít, az egyes közpolitikai területen vállalt elemzések pedig alkalmat teremtenek a közpolitikai tanácsadói, tervezői, értékelői szerep betöltésére, ami az akadémiai kutatói intézetek egyik missziója. Ugyanakkor az alkalmazott kutatások nem vonhatnak el aránytalan energiákat az alapkutatási feladatok teljesítésétől.

3. Tudományos minősítések és a nemzetközi jelenlét erősítése

Az intézet kutatóinak egyéni tervei szerint reális céljuk az, hogy az előttük álló minősítéseket megszerezzék, hogy teljesítsék azokat az elvárásokat, amelyek a fokozatszerzéshez szükségesek elsősorban a minőségi publikációk megjelentetése terén és elméleti szintézisek megalkotásában. Az intézet vezetésének és vezető kutatóinak az intézet nemzetközi láthatóságát kell tovább erősítenie minőségi publikációkkal, pályázatokkal és konferencia szerepléssel, vendégkutatók meghívásával.

IV. Teljesítménymutatók rendszere

Az intézet méretének, több telephelyes szerkezetének, interdiszciplináris összetételének alakulása könnyen mérhető. Jelenleg 60 kutató dolgozik (ebből 5 emeritus), öt telephelyen. Az intézet működőképességének érdekében mind a telephelyek száma, mind a kutatói létszám

megőrzendő, sőt, növelendő. Itt kell megemlítenünk a 2008-ban bezárt miskolci osztály újra-indításának lehetőségét úgy, hogy egy fenntartható egység jöjjön létre. A képviselt tudományterületek sokszínűsége az ifjú kutatók felvétele, a minősítések megszerzése során biztosítható. A kutatók mintegy egynegyede azonban csak határozott időre, projekt terhére alkalmazható, ezért évi mintegy 30–40 millió forint forrás bevonására lesz szükség.

A kutatói minősítésekben ugyancsak jól tervezhetőek az indikátorok 10–14 PhD-fokozat, két MTA doktori védés, és további 2–3 MTA doktori eljárás megindítása reálisan tervezhető.

A publikációs teljesítmény tekintetében nem mennyiségi, hanem minőségi változásokra van szükség. Különösen a nemzetközi és a hazai „A” és „B” kategóriás folyóiratokban történő publikációk számát és arányát is kell növelni, a korábbiakhoz képest 20 %-os növekedés látszik reálisnak, tekintettel a kutatói állomány fiatal összetételére.

A nemzetközi és hazai konferencia részvétel vonatkozásában a korábbi számok megtartása a cél.

A benyújtott hazai és nemzetközi pályázatok terén a korábbi években nyújtott teljesítmény növelése nem indokolt.

V. Cselekvési terv

1. 2016–2020 közötti jelentősebb pályázati tervek

Az intézet kutatói minden évben nagyszámú NKFIH kutatási pályázatot nyújtanak be, ezek egy részének sikeressége már olyan témák és megközelítések művelését teszi lehetővé, amelyek a stratégiában szerepelnek. Mint az utóbbi években mindig, a jövőben is újabb kollektív és egyéni (Bolyai, posztdoktori, nemzeti kiválósági) alapkutatási pályázat beadására is kerül sor.

Továbbra is törekedni kell az NKFIH és az Akadémia által meghirdetett pályázatokon való sikeres szereplésre, nemcsak a hagyományos kutatói pályázatok vonatkozásában; elérkezett az ideje annak, hogy Lendület, esetleg ERC projektek is megjelenjenek az RKI hazai pályázati palettáján. A nemzetközi pályázatok között meg kell tartani az intézet ESPON és INTERREG pályázatokon való jó szereplését és legalább a jelenlegi szinten kell tartani a H2020-as projekteken való részvételt. Ehhez erősíteni kell az egyéni, kutatói és az intézményi együttműködések is, különösen a nemzetközi szinten. Mindez kimagasló intenzitású és folyamatos pályázati tevékenységet feltételez a munkatársi, főmunkatársi, tanácsadói munkakörben dolgozó kollégák körében.

Annak érdekében, hogy az egységek kutatói a tudományos tevékenység és a térségi beágyazódás szempontjából egyaránt hasznosuló alkalmazott kutatásokat végezhesenek, törekedni kell a kapcsolatok erősítésére, de legalább szinten tartására. Élni kell továbbá az Akadémia által szervezett, illetve a kiemelt akadémiai kutatásokhoz kapcsolódó kutatások lehetőségével.

Az RKI pozíciójának megerősítése érdekében keresni kell a szinergiák bővítésének esélyét a KRTK másik két intézetével, s erősíteni kell a kutatói és intézményi együttműködések az

Akadémia többi kutatóközpontjával, a felsőoktatási intézményekkel, továbbá a még létező minisztériumi háttérintézetekkel és az önállósult intézetekkel.

2. Szerkezeti változások: osztályok-közi, horizontális kutatócsoportok szervezése

2013 végétől kezdődően az RKI kutatóinak kezdeményezésére osztályokon átívelő - esetenként a KRTK más intézeteinek kutatóit is mozgósító - horizontális kutatócsoportok szervezése indult el. Eddig három ilyen csoport alakult (határok és határtérségek, társadalmi térbeli egyenlőtlenségek, környezeti kérdések). Működési tapasztalataikra építve 2017. tavasza óta a Tudományos Tanács segítő támogatása mellett felerősödött ez a folyamat. A kutatócsoportok olyan, interdiszciplináris érdeklődésre számot tartó kutatási témák köré szerveződnek, amelyek alkalmasak arra, hogy az alap kutatások körében nemzetközi szinten is versenyképes és eredeti tudományos eredmények szülessenek. Nem új témákról, inkább csak új hangsúlyokról és új kutatói (vezetői) szerepekről, kapcsolódási lehetőségekről van szó; az eddigiekben kikristályosodott, a III.1. pontban szereplő kutatási irányokkal nagymértékben átfedő, tág kutatási témák az alábbiak:

- *térrel kapcsolatos elméleti és szakpolitikai kutatások*
- *környezeti és klímakutatások*
- *geopolitikai és geo-ökonómiai kutatások*
- *a közpolitikák és intézmények szerepét feltáró kutatások*
- *a társadalmi – térbeli egyenlőtlenségeket vizsgáló kutatások*

A tervek szerint eme kutatócsoportok – jelen stratégia érvényessége alatt – kísérleti jelleggel működnek. A csatlakozás önkéntes, a tagság nem jár kötelező feladatokkal, azzal azonban igen, hogy a műhelyek szakmai terveket készítsenek és a pályázati piacokra való belépéssel is próbálkozzanak. Szervezésük nem érinti az RKI alapstruktúráját, amely hálózatba szervezett osztályokon, illetve kutatócsoportokon alapul. Az osztályok felelőssége az intézet fenntarthatóságának biztosításában érintetlen marad.

Elsődleges szerepük abban van, hogy szakmai közösségeket teremtsenek, amelyek a hálózatos működés miatt nem mindenütt elég erősek. Ezzel párhuzamosan mintegy automatikusan növelik az intézet egységei közötti kohéziót, simítják a kapacitásokban fennálló egyenetlenségeket, javíthatják a különböző generációk együttműködésének esélyét. Hosszabb távon pedig növelhetik a pályázati sikerességet is, és ezzel (potenciálisan) javíthatják az intézet egységeinek és egészének fenntarthatósági perspektíváit

3. Publikációs stratégia

Az intézet egyénekre bontott *publikációs tervet* készít, amelynek megvalósításához szakmai, szervezési és anyagi segítséget nyújt. A rangos fórumokra szánt publikációk minőségbiztosítása érdekében az intézet szakmai *műhelyvitákat szervez*, – az Akadémiától remélt beépülő támogatások finanszírozásával – illetve megújítja korábbi kiadványát „New Discussion Papers” néven, hogy szervezett formában tegye lehetővé az angol nyelvű írások szakmai és nyelvi lektorálását. A részletek még kidolgozásra várnak, végső döntés a working paperről a szerkesztőségekkel való kommunikáció után várható.

Az intézet 2018-tól remélhetőleg ugyancsak beépülő akadémiai támogatással finanszírozza a *Tér és Társadalom* című, „A” kategóriás lap kiadását. Az évente négy számmal megjelenő folyóirat a hazai regionális tudomány legrangosabb publikációs fóruma. A regionális kutatások műhelyeivel való kapcsolatok szorosabbra fűzését és a nagyobb kutatási projektek megjelenését szolgálják a tematikus számok, az utóbbi években kialakult gyakorlat szerint évente egy, amelyet a változatlan összetételben működő szerkesztőbizottság továbbra is fenn kíván tartani.

Az intézeti kollektíva a kutatások eredményeit – rangosabb hazai (Dialóg Campus Studia Regionum sorozata) és nemzetközi kiadóknál – tanulmánykötetekben és tematikus folyóirat számokban jelenteti meg. A szükséges források előteremtése egyéni és intézeti pályázatok keretében történik. Ugyanakkor segítené a kutatási eredmények közzétételét és rangját is biztosítaná egyben, ha az Akadémiai Kiadóval korábban fenntartott kapcsolatok újra megerősödnének.

4. Nemzetközi kapcsolatok

Az intézet nemzetközi kapcsolatrendszerét a kutatási programhoz és a tudományos eredmények disszeminációjához is kapcsolódó *hároms beágyazottság* határozza meg.

Az intézet munkájában jelentős részt képviselnek a Közép- és Kelet-Európa regionális fejlődésére irányuló kutatások, amelyek hosszú távon is versenyképes tudományos termékek forrásai. Az intézet ezért törekszik *közép- és kelet-európai kapcsolatainak* fenntartására és bővítésére. A regionális tudomány térségbeli fejlődése, az új műhelyek megjelenése intenzívebb versenyhelyzetet eredményez, ugyanakkor új együttműködési lehetőségeket is kínál. Az intézet célja, hogy ebben a mezőnyben fenntartsa az elmúlt évtizedekben kialakított szerepét. Kívánatos, hogy a térségbeli tudományos együttműködés közös kutatási projektek formájában tovább erősödjön.

Az intézet a *határon túli magyar tudományos műhelyekkel* való együttműködést a Magyar Regionális Tudományi Társasággal és annak határon túli tagozataival együttműködve látja el. A *Kárpát-medence régiói* könyvsorozat hátralévő kötetének befejezésével a jövőben a mindkét félnek célszerű keresni a projektalapú együttműködés lehetőségeit.

Az intézet nemzetközi kapcsolatrendszerében hagyományosan nagy súlyt képviselnek a *nyugati tudományos műhelyek*. Az együttműködés a bilaterális vagy konzorcium-alapú kutatásokon (köztük ESPON- és H2020-projekteken) és publikációkon túl kiterjed a kutatói mobilitás különböző formáira. Az intézet igyekszik segíteni a fiatalabb kutatók nemzetközi beágyazódását, és hosszabb idejű ösztöndíjjal való külföldön tartózkodását.

5. Felsőoktatás

Az akadémiai elvárásoknak megfelelően továbbra is a prioritások között szerepel a kollégák felsőoktatásban való részvétele. Ahhoz, hogy a fiatalabb kutatók még nagyobb számban lehetőséget kapjanak az intézet munkájába történő bekapcsolódásra, az egyetemekkel való szoros személyes és kutatási kapcsolatok fenntartása indokolt. Fontos lenne folytatni a Marie-Curie doktori képzési hálózatokban való sikeres részvételt is.

VI. Gazdasági háttér

Az intézet akadémiai támogatása nem elegendő a jelenlegi méretű állomány megtartására, kalkulációink szerint – ha a következő években várható kutatói előrehaladásból következő illetmény-emelési igényeket is számításba vesszük –, a biztonságos működéshez a 15 millió forintos beépülő támogatáson felül is mintegy 25-30 millió forintos többlet-támogatásra lenne szüksége.

A jövőben az egyedi, illetve kisebb csoportokban benyújtott pályázatokhoz képest az osztályok együttműködésére és a horizontális szerveződésekre épülő, nagyobb volumenű vállalkozások kapnak prioritást. Erőteljesebb lesz kezdeményező szerepünk a nemzetközi pályázatokban is. Az alkalmazott kutatásoknak sem lehet azonban kizárólagos célja a forrásbevonás, hanem az intézet szakmai profiljához illeszkedő, információkban, adatokban, eredményekben hozzáadott értéket is jelentő projektek megvalósítását kell, hogy célozzák.

VII. Visszacsatolás, ellenőrzés,

Az akadémiai beszámoltatási és értékelési rendszer lényegében szabályozza az intézeti visszacsatolási, ellenőrzési tevékenységet. Ennek ellenére szükséges a tudatosabb tervezés, az egyéni motiváció, a csoportmunka motiválása. A publikációs aktivitás, a minősítésekben való előrehaladás tutorálási rendszerére, a kutatási eredmények kollektív megvitatására a jövőben még nagyobb figyelmet kell fordítani, a többi intézettel és a regionális tudományi szakmával szoros együttműködésben.

A pénzügyi nehézségek ellenére fontos, hogy a kollégák érdekelték legyenek a jó teljesítményben és a forrásbevonásban, a közösen kialakított értékelési rendszer keretei között.